

تربیت جنسی کودکان

سیدعلی آقایی*

اشاره

تربیت و عوامل مؤثر بر آن، از جمله مسائل مهمی است که توجه اندیشمندان جهان، به خصوص صاحب نظران حوزه خانواده را از دیرباز به خود جلب کرده است. این مسئله، جنبه‌های گوناگون دینی، اجتماعی، اقتصادی و جنسی را دربردارد. در این بین، یکی از جنبه‌های خطیر تربیت، تربیت جنسی است که متأسفانه در جامعه ما مورد غفلت و فراموشی قرار گرفته است. مسائل جنسی، همواره یکی از چالشی‌ترین مباحث در حوزه زن و خانواده بوده و انحراف و لغزش در آن، گاهی سرنوشت یک فرد یا جامعه را شدیداً در مخاطره قرار می‌دهد. آیین اسلام، به عنوان کامل‌ترین دین، به این موضوع توجه داشته است؛ هرچند در اسلام بیشتر نگاه‌ها معطوف به شرم و حیا و ارزشمندی اخلاقی این دو گزاره اخلاقی بوده است؛ چنان‌که از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمود:

«خدای متعال به هیچ چیز بهتر از عفت در شکم و شرمگاه، مورد عبادت قرار

* دانش‌آموخته حوزه علمیه و کارشناس ارشد ادیان شرق.

نگرفته است.»^۱

اما این گونه سخنان، به معنای بی‌توجهی به اصلاح و هدایت رفتارهای جنسی نبوده است. به همین جهت، اسلام هیچ‌گاه به سرکوب‌گرایی انسانی، از جمله غریزه جنسی، نپرداخته است؛ بلکه تلاش کرده با نشان‌دادن راه صحیح و اصلاح و هدایت و تربیت جنسی، افراد را به سعادت رهنمون سازد. چه بسا کسانی باشند که از قوانین و اصول اسلام در تربیت جنسی اطلاعی نداشته و ناآگاهانه مرتکب اعمالی شوند که در اسلام نهی شده است. بنابراین، آموزش رفتار بهنجار جنسی، یکی از وظایف خطیر والدین، مسئولان و اندیشمندان در این حوزه است؛ تا از این مسیر، سلامت و سعادت فرد و جامعه را ضمانت کنند.

پیشرفت چشمگیر و روزافزون وسایل ارتباط جمعی، با تمام محاسنی که داشته، پیامدهای سوء و مخربی را بر رفتار انسان‌ها بر جای نهاده است. بروز رفتارهای نابهنجار در میان جوانان جامعه کنونی ما و فاصله‌گرفتن آنها از مبانی اعتقادی و باورهای دینی، از آثار پیشرفت فناوری است که عقب‌ماندگی فرهنگی یا تقلید از فرهنگ مهاجم غربی نیز بر شدت آن افزوده است.^۲

مطابق آیه ۱۶۲ سوره مبارکه انعام، «إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ در حقیقت، نماز من و [سایر] عبادات من و زندگی و مرگ من، برای خدا، پروردگار جهانیان است»، همه ابعاد زندگی انسان باید طبق اصول و برنامه خداوند و پیامبر اسلام ﷺ باشد و تحت امر و دستور آنان هدایت شود. بُعد جنسی در زندگی مسلمان نیز از این قاعده مستثنا نیست. از این‌رو، بر تمام افراد جامعه اسلامی لازم است که تلاش خود را به این مهم معطوف دارند تا زمینه تربیت صحیح در این مسئله را برای آحاد جامعه، به‌ویژه کودکان، پدید

۱. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۷۹.

۲. یوسف مدن، «تربیت جنسی در اسلام»، ش ۸، ص ۱۸۷.

آید.^۱

۱. آموزش و تربیت جنسی

آموزش و تربیت جنسی، از واژگانی است که دوره نوجوانی و پدیده فوران غریزه جنسی را در اذهان تداعی می‌کند؛ اما در واقع، تربیت جنسی، بسته به جنسیت و سن افراد، بسیار متفاوت خواهد بود. ارائه هر نوع آگاهی و دانش نظری و عملی به اشخاص مختلف و متناسب با جنسیت و سن آنان برای تأمین نیازهای جسمی، روانی و نیز اجتماعی آنها و همچنین، مرتفع کردن نیازهای جنسی ایشان و بقای نسل را اصطلاحاً «آموزش جنسی» می‌گویند.^۲ در کتب پزشکی، غالباً آموزش جنسی را همان تربیت جنسی تعریف کرده‌اند؛ ولی این مفهوم، وسیع‌تر از آموزش جنسی صرف است؛ چراکه در آن باید به خصوصیات رشد شخصیت در ابعاد دینی، اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی نیز توجه داشت.^۳ تربیت جنسی را باید در حقیقت، فرایندی عنوان کرد که طی آن، باورها، ارزش‌ها و نگرش‌هایی در کودک شکل می‌گیرد و ادامه زندگی، بر هویت، روابط بین فردی و عاطفی و حتی گرایش جنسی او تأثیرگذار خواهد بود.

۲. اهمیت تربیت جنسی

تربیت جنسی، به شدت دچار پیچیدگی است؛ اما از اهمیت فراوانی برخوردار است. پدر و مادر مسئولیت‌پذیر، هیچ‌گاه در برابر غریزه جنسی فرزندان خود،

۱. ر.ک: شیخ عبدالمعبود، «کاوشی در آموزش جنسی با نگرش اسلامی»، ش ۸، ص ۹۶.

۲. علی‌نقی فقیهی، تربیت جنسی، ص ۲۲.

۳. صادق شمشادی و احمد زنداویان، «ابعاد و مراحل تربیت جنسی دختران و زنان از نظر اسلام»، ش ۲۵، ص ۷۱؛ همچنین، ر.ک: شیخ عبدالمعبود، «کاوشی در آموزش جنسی با نگرش اسلامی»، ش ۸، ص ۹۳ - ۱۳۰.

بی‌برنامه و بی‌تفاوت نخواهند بود و این مرحله از تربیت را که از حساس‌ترین و درعین‌حال، سخت‌ترین مراحل تربیت است، وانمی‌نهند. چه‌بسا اندک غفلت و خطایی، اسباب انحراف فرزندان را فراهم نماید.^۱

در ارتباطات میان‌فردی در اجتماع بشری، آگاهی و اطلاع از مسائل جنسی می‌تواند به منطقی و مسئولانه‌شدن آن کمک شایانی کند. رشد شاخص سلامت و بهداشت جنسی در افراد، شاخص سلامت روان و فکر جامعه را بهبود خواهد بخشید. بر مبنای همین رابطه متقابل میان سلامت فرد و جامعه، می‌توان به آموزش و تربیت صحیح جنسی افراد جامعه پی‌برد. در واقع، برای رسیدن به بهداشت جنسی در بُعد جسم و روان، راهی به جز تربیت صحیح در این زمینه وجود ندارد. صاحب‌نظران بر این باورند که رفتارهای مربوط به غریزه جنسی کودکان، جز در حالت‌های استثنایی و نیز خارج از طبیعت انسانی، فعلیتی ندارند؛ اما با وجود این، آموزه‌های اسلامی پیش‌بینی‌های لازم برای پیشگیری و درمان رفتارهای غیرطبیعی، از همان آوان کودکی را در افراد داشته است که در حقیقت، برای تعدیل رفتارهای جنسی و اصلاح و هدایت این غریزه بوده و به هیچ‌وجه با جنبه‌های دیگر رشد در کودکان، ناسازگار نبوده و در عمل، به عنوان عاملی آسان‌کننده رشد هم تلقی می‌شود.^۲

در این میان، تربیت جنسی دختران در اهمیت بیشتری قرار دارد. نخست آنکه زنان به دلیل خصوصیت مادر بودن و نیز به جهت مدت زمانی که با فرزندان سپری می‌کنند، از نفوذ به‌مراتب بیشتری در تربیت فرزندان برخوردارند. از سوی دیگر، زنان به سبب موهبتی که خدا به ایشان عطا کرده، قدرت تنظیم رفتارهای

۱. ابراهیم امینی، آیین تربیت، ص ۳۷۷.

۲. یوسف مدن، «تربیت جنسی در اسلام»، ش ۸، ص ۱۸۵.

جنسی مردان را دارند. از جهتی دیگر، دختران زودتر از پسران سن بلوغ را تجربه می‌کنند و به دلیل لطافت در احساس، هرآن ممکن است به اشتباه و خطا بیفتند. دست‌آخر اینکه امروزه زن به عنوان یک کالای محرک جنسی مورد بهره‌برداری سوء قرار گرفته است. بنابراین، لازم است توجه خاصی به تربیت آنان، خاصه تربیت جنسی‌شان شود.^۱

اما آنچه مایه تأسف است، فرونهادن این مقوله بسیار مهم در تربیت فرزندان است که والدین و مریبان مسلمان، کمتر بدان توجه داشته‌اند؛ درحالی‌که اسلام عزیز، سامان‌یافتن رشد رفتار جنسی در کودک را، در گرو تربیت درست پیش-بینی کرده است. البته آنچه در این میان مهم می‌نماید، آگاهی از قواعد، قوانین و اصول رفتار صحیح جنسی از طرف والدین و مریبان است که خود، آن را به درستی مراعات کنند و راه و رسم صحیح را در این مسئله به فرزندان خویش بیاموزند.^۲

ذکر این نکته ضروری است که تربیت صحیح جنسی، در حقیقت، نوعی سرمایه‌گذاری تضمینی برای داشتن جامعه‌ای سالم در آینده‌ای نه‌چندان دور خواهد بود؛ جایی که کودکان امروز، جوان و بزرگسال آن خواهند بود و تربیت جنسی ایشان، ارتباط مستقیمی با رضایت‌مندی آنان از زندگی زناشویی خواهد داشت. اهمیت این سخن، زمانی نمایان‌تر می‌شود که به رشد آمار طلاق ناشی از نارضایتی جنسی در سال‌های اخیر مراجعه شود. بنابراین، رضامندی جنسی که افراد از لذت‌بخشی در مورد رفتارهای جنسی و زناشویی خود داشته‌اند هم

۱. صادق شمشادی و احمد زنداوانیان، «ابعاد و مراحل تربیت جنسی دختران و زنان از نظر اسلام»، ش ۲۵، ص ۶۷.

۲. یوسف مدن، «تربیت جنسی در اسلام»، ش ۸، ص ۱۹۶.

می‌تواند شاخص دیگری برای اهمیت و ضرورت این مسئله باشد. حال با توجه به اهمیت تربیت جنسی، لازم است که تمام افراد مرتبط با این بحث، آموزش و تربیت جنسی را به عنوان جزئی اساسی در برنامه‌های تربیتی قرار دهند. فرهنگ مغرب‌زمین، مدت‌هاست که به اهمیت آموزش در این مسئله پی برده است؛ اما آنچه امروز مورد آموزش قرار می‌گیرد، در برخی موارد چنان بی‌پرده و بی‌حجاب است که در واقع، باید آن را ترویج بی‌بندوباری نامید. محدوده این آموزش‌ها در برخی از کشورهای غربی، به کودکان زیر یازده سال هم رسیده است. نتیجه این آموزش‌ها در غرب، فروپختن دیوارهای حیا و شرم در میان دانش‌آموزان آنان است که با دیدن شیوه‌های عملی و ابزارهای جنسی، به پیشگیری از بیماری یا بارداری تشویق می‌شوند و به صورت عملی، رفتارهای جنسی را تجربه می‌کنند. در حقیقت، پیامی که کودکان و نوجوانان در این سیستم آموزشی دریافت می‌کنند، این است که برای انجام فعالیت جنسی، به سنّ مطلوب رسیده‌اند.^۱

اما در سوی مقابل، اسلام مبنای تربیت را در این حوزه بر پایه شرم و حیا قرار داده است. ارزش‌ها و باورهای اسلامی، باید از زیربنایی‌ترین واحد جامعه آغاز شود و چون خانواده، سنگ زیربنای جامعه است، وظیفه انتقال نسل به نسل این ارزش‌ها، بر دوش خانواده نهاده شده است.

۳. عوامل مؤثر در تربیت صحیح جنسی

در تربیت درست جنسی، عوامل مختلفی دخیل هستند تا سلامت جنسی در رفتار کودکان و نوجوانان پدید آید. پاره‌ای از این عوامل که در بهداشت جنسی

تأثیر بسزایی دارند، به شرح ذیل است:^۱

- آگاهی والدین و مریمان از تربیت صحیح جنسی از منظر اسلام، و در نتیجه، آموزش درست هنجارهای تربیتی در زمینه مسائل جنسی به کودکان و نوجوانان؛
- آموزش عملی به فرزندان با رفتارهای بهنجار و صحیح والدین برای مقابله با اسباب و زمینه‌های انحراف جنسی؛
- آموزش درست آداب حضور در محل‌های مختلف با در نظر گرفتن مسائل جنسی.

بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که اگر خانواده‌ها به مسائل مربوط به تربیت جنسی از دیدگاه اسلام آگاه باشند و به صورت عملی از آن بهره‌گیرند، نه تنها می‌توانند از بلوغ زودرس فرزندان‌شان جلوگیری کنند، بلکه می‌توانند در بهنجارسازی رفتارهای جنسی آنها در آینده نیز اثرگذار باشند.

۴. شیوه‌های تربیت جنسی

با رشد ابعاد وجودی انسان، شخصیت او هم در حال شکل‌گیری است. اگر این روند به صورت طبیعی و همراه با تربیت صحیح باشد، شخصیت هم در جهت کمال و تعالی قرار می‌گیرد؛ رشد و کمالی که از بدو تولد انسان شروع شده، با بلوغ او پیشرفت می‌یابد و در بزرگسالی، اوج می‌گیرد. حال، اگر انسان با شیوه‌ای درست تربیت جنسی شده باشد، نه تنها از سلامت روانی و جنسی برخوردار خواهد بود، بلکه از انحراف‌های جنسی و تبعات آن مصون خواهد ماند. ذکر این نکته ضروری است که مهم‌ترین مرحله در تربیت جنسی، مرحله قبل از ازدواج بوده و شاخص آن، «خویش‌داری» است. این ویژگی، شرط لازم

برای ازدواج است و ارضای مطلوب جنسی را برای فرد در پی خواهد داشت.^۱ یکی از مهم‌ترین شیوه‌ها در تربیت جنسی کودکان، روش مستقیم است. این شیوه در حقیقت، اشاره مستقیم به اموری دارد که به نقش جنسیتی افراد، تمایل‌ها، گرایش‌ها و رفتارهای جنسی و وظایف جنسیتی آنها مربوط می‌شود؛ همچون: هویت‌پذیری جنسی، الگویابی جنسیتی، آشنایی با وظایف هر جنس، آمادگی برای انجام وظایف مادری و پدری، پرهیز از تحریکات جنسی و مسائلی از این دست. در فرآیند تربیت جنسی، رفتارها و مهارت‌های والدین در این زمینه، کیفیت ارتباط با فرزند، ارائه اطلاعات مناسب، بجا و به‌موقع، از اهمیت بسیاری برخوردار است. برخی از آنچه لازم است والدین برای تربیت جنسی کودک اجرا کنند، عبارت‌اند از:

۱.۴. نقش و هویت جنسی

ضروری است که والدین در خصوص هویت جنسی فرزندان خود حساس باشند و فرزندان خویش را به پذیرش ویژگی‌های متفاوت دختر و پسر از بُعد شناختی، عاطفی، اجتماعی و زیستی ملزم سازند. رفتار پدر و مادر باید حاکی از هیچ‌گونه تفاوت تبعیض‌آمیز جنسیتی میان فرزندان مذکر و مؤنث باشد تا فرزندان به راحتی و بدون آرزوی داشتن جنسیتی مخالف، به هویت جنسی خودشان دست یابند و در آینده، نقش پدر و مادری خویش را نیز به خوبی ایفا کنند. والدین در تعیین هویت جنسی فرزندان، به خصوص دختران، با ابرازهای احساسی و عاطفی، رفتارهای متناسب با ارزشمندی و عزت آنها را آشکار می‌سازند. البته نقش مادر در تربیت دختر بسیار مهم‌تر و جدی‌تر از پدر خواهد

۱. علی‌نقی فقیهی، تربیت جنسی، ص ۱۰۳.

بود؛ چنان‌که رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «أَمُرُوا النِّسَاءَ فِي بَنَاتِهِنَّ؛^۱ امور دختران را به مادران آنها واگذارید.»

فرزندان، الگوسازی جنسیتی را از طریق همانندسازی خود با والدین آغاز می‌کنند و برای دختر، همانندسازی با مادر در اولویت است؛ چراکه امروزه علم روان‌شناسی، در بررسی اختلالات جنسی به این نکته رسیده است که تمامی افراد مبتلا به انحراف نارضایتی جنسیتی، بدون استثنا در کودکی به چشم جنس مخالف به آنها نگریسته شده و با ظاهری متناسب با جنس مخالف، آراسته شده‌اند. در کنار اینها، لازم است برای تقویت هویت جنسی دختر، نقش جنسیتی‌اش را هم به او آموزش داد تا بداند جامعه از نظر رفتار، گفتار و پوشش، چه انتظاری از او دارد و چه نقشی را باید ایفا کند.^۲

۲-۴. پیشگیری از زمینه‌های تحریک جنسی

غریزه، از ابتدای تولد در انسان وجود دارد؛ اما در بدو امر، متوجه عمل جنسی یا لذت جنسی نیست و باید یک سیر رشدی و تحولی را بپیماید تا در زمان بلوغ، رشد آن کامل شود. تحریک پیش از موعد این غریزه، کودک را زودتر از وقت مناسب، به آن هوشیار خواهد کرد و اینجاست که ممکن است صدمات خسارت‌بار و جبران‌ناپذیری به کودک و جامعه وارد شود.^۳ بنابراین، در روایات با تأیید میل جنسی کودکان، تأکید شده که به هیچ عنوان نباید قوای جنسی آنان را تحریک کرد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «لَا يُجَامِعُ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ وَلَا جَارِيَتَهُ وَفِي الْبَيْتِ صَبِيٌّ؛ فَإِنَّ ذَلِكَ مِمَّا يورثُ الرِّثَا؛^۴ در برابر دیدگان کودکان خود نزدیکی

۱. ابوالقاسم پاینده، نهج الفصاحه، ص ۱۵۶.

۲. همان، ص ۱۰۵ - ۱۱۱.

۳. برای مطالعه بیشتر، ر.ک: همان، ص ۱۱۲ - ۱۲۸.

۴. کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۵۰۰.

- نکنید که این کار، زناکاری را به ارمغان می آورد.»
- توصیه هایی که والدین در این زمینه باید جدی بگیرند، بدین شرح است:
- خودداری از انجام عمل جنسی در برابر کودکان؛
 - اجازه گرفتن کودکان برای ورود به اتاق والدین؛
 - خودداری از دست زدن به عورت کودک؛
 - خودداری از بوسیدن و در آغوش گرفتن کودکان نامحرم پس از سنّ معین؛
 - جداسازی بستر کودکان؛
 - جلوگیری از بازی های جنسی کودکان.

۳-۴. صحیح پاسخ دادن به پرسش های جنسی

مسائل جنسی، برای کودک سؤال برانگیز است و با توجه به رشد ستی خود، درصدد است برای آن پاسخ هایی بیابد. او از موالید، رفت و آمدها به بیمارستان و همچنین مشاهده نوزادان دیگر، کنجکاو خواهد بود تا بداند که این کودک جدید از کجا آمده؟ یا چرا با من متفاوت است؟ یا چگونه در شکم مادر بوده است؟ در این میان، متأسفانه برخی والدین یا از پاسخ دادن طفره می روند یا کودک را سرزنش می کنند یا با پاسخ هایی دروغین، او را فریب می دهند؛ اما به نظر می رسد که باید در سطح فهم کودکان، سؤالات آنان در مسائل جنسی پاسخ داد و از پرده پوشی و پاسخ های خلاف واقع پرهیز نمود؛ زیرا عوارض متعددی به دنبال دارد؛ از جمله ممکن است آنها به دوستان و یا منابعی غیر مطمئن روی آورند که چه بسا زمینه انحرافات جنسی را در آنان موجب خواهد شد.^۱

بنابراین، بهترین اقدام برای پیشگیری از انحرافات جنسی کودکان، پاسخ دادن صحیح به پرسش های جنسی کودکان و متناسب با جنسیت و سنّ ایشان است.

۱. علی نقی فقیهی، تربیت جنسی، ص ۱۲۸ - ۱۳۰.

معیارهایی را که برای پاسخ دادن ذکر شده، می توان این گونه بیان کرد:

- صراحت و شفافیت در پاسخ برای ابهام زدایی؛

- محرک نبودن پاسخ ها؛

- رعایت حجب و حیا در پاسخ؛

- پرهیز از برخوردهای هیجانی و نفرت انگیز؛

- پاسخ بر اساس سطح فهم و سن کودک؛

- پاسخ های قانع کننده و به اندازه کفایت.

حاصل آنکه در اجتماع بشری و ارتباطات میان فردی، آگاهی از مسائل جنسی قطعاً به منطقی و مسئولانه شدن رفتارهای برخاسته از این غریزه منجر می شود و شاخص سلامت روان و فکر جامعه را بهبود خواهد بخشید. بنابراین، لازم است والدین، به ویژه مادر، در قبال فرزندان خود، به خصوص دختران، جدیت و اهمیت بیشتری در بُعد تربیت جنسی داشته باشند. آموزه های اسلامی، پیش بینی های لازم را برای پیشگیری و درمان رفتارهای غیرطبیعی از همان اوان کودکی در افراد داشته است که در این مقاله، تلاش شد به صورت کوتاه، برخی از آنها به عنوان شیوة تربیت جنسی تبیین گردد.